

KÖNYVISMERTETÉS.

Mikszáth Kálmán munkái: Hátrahagyott iratok. IV—V. kötet. Az én ismerőseim. Az én halottaim. Budapest, Révai testvérek, 1914. 8. r. 272 és 240 l.

Mikszáth Tóth Edéről emlékezvén meg, a következőket írja: »Nagy emberek minden lépése érdekes. Az emlékezet váltig megjárja a nyomokat, mik a megfutott pálya mentén föl-föl tünedeznek... a letaposott fű is kedves emlék, ha az ő lábuk érintette, a tengernek szaladó patak is egy belőlük itt maradt darab, ha könnyük behullt«. Némileg ez adja meg Mikszáth e két kötetének is az érdekét. Nem egészen helyes a czímben, hogy: »hátrahagyott iratok«, hiszen ezek az apróságok annak idején mind megjelentek a lapokban; ezek: összegyűjtött iratok. Főérdemük az a kedves közvetlenség, mely Mikszáth egyéb munkáit is jellemzi, s melynek az ad itt nagyobb érdekét, hogy a legtöbb tárczában szól önmagáról is, s szinte szemmel látjuk Mikszáthot a szegedi redactióban, a fővárosi ujságok szerkesztőségében, az országházban, barátai és ismerősei között, végigfuthatunk írói pályáján, a míg a fiatal vidéki ujságíróból tekintélyes idős író, képviselő és akadémiai tag lesz. Az irodalomtörténétíró is haszonnal forgathatja a könyvet, mert sok apró, bizalmas adatot talál benne Mikszáthot illetőleg. Ilyen tekintetben becses az írónak az az egyetlen önvallomása, mely a rá gyakorolt hatásokról szól, mikor elmondja, hogy Beöthy Zsolt rajzai, különösen *A zsebrák* volt az első sarkantyú írói működésére (Várdai Béla is fölemlíti Mikszáth életrajzában). Annyiból is tanulságos ez, hogy sokszor mennyire elüt az író attól az írótól, a kit mesterének vall. Ez önvallomás nélkül, azt hiszem, senki se keresné Beöthy hatását Mikszáth oly annyira elütő írói egyéniségében. Épen irodalomtörténészeknek érdekes lelki problema az ilyen hatás átváltozott formáit keresni, s egyúttal figyelmeztető, mennyire szükséges az óvatosság az egyes hatások megállapításában.

Az irodalomtörténétíró ezenkívül annyiban is hasznát veheti e két kötetnek, hogy sok benne az irodalomtörténeti tárgyú czikk. Kevésbé sikerültek a szó szoros értelmében vett írói kritikák, melyeket Mikszáth Csalomjai Pajor Istvánról, gr. Zichy Gézáról, Kiss Józsefről, Pósa Lajosról, Luby Sándorról, Beöthy Zsoltról, Herczeg Ferenczről és Berzeviczy Albertről írt, melyek többnyire csak üres

dicséretetek minden beható elemzés nélkül, mert a kritika igazán nem volt a Mikszáth tere. Ellenben a hol jó ismerősei arczából rajzol ki egy-egy vonást, néha egész arczélt a maga kedves humorával és ügyes megfigyelésével, ott az egyszerű tárczák szint kapnak, s az olvasó előtt is ismeretesek lesznek sorban Szana Tamás, Kovács Pál, Lonkay Antal, Lauka Gusztáv, Boda Pál (a paraszt poeta), Tóth Lőrincz, Eötvös Károly, Pulszky Ferencz, Bartók Lajos, br. Podmaniczky Frigyes, Szemere Attila, Falk Miksa, Vadnai Károly, Papp Dániel és Nagy Miklós. A nekrologokban a következő írók szerepelnek: Horváth Mihály, Vahot Imre, Tóth Kálmán, Dux Adolf, Arany János, Frankenburg Adolf, Győry Vilmos, Balázs Sándor, Lonkay Antal, Csiky Gergely, Pálffy Albert és Jókai Mór. Itt is inkább a kisebb íróknak tudja eleven képét adni, a legnagyobbak — mint Arany János — teljesen elmosódnak; az ünnepélyes hang nem illik Mikszáthnak, pathosa hatástalanul vész el, míg humorában mindig fölcsillan valami fény.

Visszaemlékezései közül különösen kiemeljük a Tóth Edéről s a Jókairól szólókat. Az elsőben néhány közvetlen adatot hoz föl, melyek igen jól festik Tóth Ede bohêmeségét és jó szívet; az utóbbinak közvetlen közelében élt s ha tudatosan, ha nem, jelentékeny mértékben hatása alá került. E tárczában a legnagyobb tisztelet és szeretet hangján szól mesteréről s mégse vak a mester gyöngeségei iránt, melyeket jóleső humorral tárgyál. 1887-ből följegyzi azt a jellemző adatot, hogy a Nemzeti Színház akkori intendansa, gr. Keglevich István, túlzott loyaltásból nem engedte színrehozni Jókai *Keresd a szíved* cz. színművét, mely a szabadságharc idejében játszó *A kőszívű ember fiai* cz. regényéből készült. (1896-ban játszották el a budai nyári színpadon.)

Mikor a hóhért akasztják cz. tárcza Gyulai Pál költeményeit bírálja, s ez az egyetlen bírálat, mely eleven színeivel kiválik a többi közül. Humoros czíme nagyon találó, s valóban ugyanazt teszi Gyulával, a mit Gyulai tett ő vele, Jókaival s még annyi sok mással, a kik nem voltak rokonszenvesek a kemény kritikusknak. Nincs a bírálatnak egyetlen pontja sem, a mely ne volna igaz, s egészben mégis hiányos és elfogult képet fest Gyulairól a beállítás sajátossága folytán. De ezt cselekedte Gyulai is akárhányszor, mikor az illető írók hibáit előtérbe állította s jó tulajdonaikról a sorok közt elrejtve s a színeket elhalványítva emlékezett meg. Mikszáth saját kardjával vágta vissza s annyi a kis bírálatban a jóízű humor, s annyi a tisztelet Gyulai Pál egyenes és férfias jellemével szemben, hogy a finom ironiának igazán mesterműve s elfogulatlan olvasót cseppet se bántathat meg. Mikszáthot egészen új oldaláról mutatja be.

Az íróknak csak azon oldalát festette le, a melyet ismert, mások tapasztalatával nem egészítette ki. A hajdani lármás, kötekedő Vahot Imrét Mikszáth csak betegen, levitézletten ismerte. Így esik aztán, hogy szerény embernek írja le, a ki magáról és műveiről nem szokott beszélni — Vahot Imrét, a ki hangossá tette a világot önmaga

híre-nevével, drámáit a *Bánk bán*hoz mérte s emlékirataiban csakis magáról beszélt.

Feltűnő tévedés, hogy Petőfi e közismert sorait :

A szerelem mindent pótol s a szerelmet
Nem pótolja semmi

Tóth Kálmánnak tulajdonítja. A szerelem költőjét siratja el a nekrológban s talán úgy vélekedett, hogy ezt a mondást Tóth Kálmánnak kellett mondania.

A két kötetet dr. Rubinyi Mózes rendezte sajtó alá s néhány fölvilágosító jegyzettel látta el. Az egyöntetűség rovására megy, hogy az ujságokat, melyekben e tárczák megjelentek, hol szám, hol napi kelet szerint jelöli.

VÉRTESEY JENŐ.

Csiksomlyói iskoladrámák. A csiksomlyói szt. ferenczrendi kolostor könyvtárának kéziratából kiadták, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátták *dr. Alszegehy Zsolt és Szlávik Ferencz.* (Régi Magyar Könyvtár 32 kötet.) Ara 4 korona.

A csiksomlyói ferenczrendi zárda tulajdonában levő kéziratos kötetből. 1897-ben *Fülöp* Árpád négy nagypénteki misztériumot közölt (»Csiksomlyói nagypénteki misztériumok«, Régi Magyar Könyvtár 3. köt.). A kötet maga 48 misztériumot tartalmaz, a melyek 1736—1774 között készültek. Ezek közül 37 passio-játék, a többi tisztán dogmafejtetés. Fülöp i. h. részletesen ismertette az összes darabokat. Tanulmányát e sorokkal végezte : »Szándékom kinyomatni mindazokat a darabokat, melyek a közlésre érdemesebbek ; egyúttal szemelvényekkel bővített részletes kivonatát fogom nyújtani a közlésre kevésbé érdemes többi színműnek is. Akkor aztán kiterjeszkedem arra is, a mit itt mellőztem : megkísérlem kimutatni, mennyiben eredetiek s mennyiben utánozzák a latin vagy német misztérium-drámákat a csiksomlyóiak«. (I. m. 46. l.) 16 év telt el e sorok írása óta a nélkül, hogy annak beváltásáról akár Fülöp, akár valaki más gondoskodott volna. Pedig e nélkül — s hány ilyen *nem kötelező* ígéret hangzott már el irodalomtörténet-írásunkban ! — a magyar dráma történetéről hiányos a tudásunk. E misztériumok nem csupán iskolatörténeti adalékok, hanem valóságos, keresztény műveltségünknek nagyfontosságú eszközei. Mint a középkor festészete, úgy az újkor misztériuma elsősorban a keresztény vallás történetét illusztrálta. Az által, hogy Krisztusnak s az ő tanítványainak históriáját *naturaliter* a közönség szemei elé állította, öntudatlanul is példát nyújtott arra : miképen kell emberi viszonyok között Krisztus szellemében élnünk. Kulturális szempontból ezt a keresztény művészetet többre kell becslőnk a legjobban kihegyezett dogmafejtetésnél. Az bizonyos, hogy az iskoladrámák (mert hiszen ilyenül tekinthetjük a misztériumokat is) legtöbb esetben az ifjúság használatára készültek, s csak kevés olyan előadásról tudunk, a mely a *közönség*nek szólt. Ámde az iskolás